

VIETAS GARS IDENTITĀTES MEKLĒJUMOS

Sav! **Beāte Lielmane**, *Mg. hist., a!v! Latviēte*

Vietas gara (latīņu val. *genius loci*) jeb ar kādu vietu saistītas izjūtas, īpašas identitātes un kultūrtelpas meklējumi Latvijā norit arvien biežāk. Spītējot mainīgajam valsts administratīvi teritoriālajam iedalījumam, vienojošais tiek meklēts ļaužu izloksnē u. c. valodas īpatnībās, reliģiskajā pārliecībā un etnogrāfiskajā (kā latgaliešiem) un etniskajā (kā lībiešiem) piederībā, kā arī tradīcijās, kas to visu caurvij. Mēs jau esam “atraduši” suitu kultūrtelpu, kas ir iekļauta UNESCO Nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā, kam jānodrošina šī mantojuma neatliekama saglabāšana¹. Nacionālajā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā apzinām lībiešu dzīves telpu, Rucavas tradicionālo kultūrtelpu un Upītes kultūrtelpu², kā arī atzīstam citas, vēl oficiāli neizceltas. Bet vai šiem kopības meklējumiem varam pievērsties arī no otras puses, t. i., skatot teritoriālo vienumu un identificējot kopīgās iezīmes tajā dzīvojošo iedzīvotāju vidū?

Aplicinājums šiem meklējumiem ir Janīnas Kursītes sastādītais monogrāfiskais rakstu krājums *Daugavpils novads. Vietas vērtība* ([2018] Rīga: Zinātne). Tas tapis, balstoties uz Latvijas Universitātes un Daugavpils Universitātes pētnieku grupas īstenotiem lauka pētījumiem Daugavpils novadā 2016. un 2017. gada vasarā, un ir viens no daudzajiem LU veiktajiem “vietas” pētījumiem. Kopš 1999. gada tie ir bijuši Alsungas, Dundagas, Kuldīgas, Nīcas,

Rucavas, Saldus, Valkas, Bauskas novadā, Sunākstes, Seces, Viesītes pagastā, kā arī citviet Latgalē – Vārkavas, Dagdas, Kārsavas, Preiļu un Līvānu novadā (11. lpp.). Autoru mērķis ir atjaunot sabiedrībā izpratni par Daugavpils novada teritorijas kultūrvēsturisko un mūsdienu nozīmi, iepazīstinot ar daudzveidīgo dabas un kultūras vidi, kas abpus Daugavai cauri laikiem vienojusi dažādus etnosus, konfesijas un sociālos slāņus (9. lpp.). Rakstu krājumu veido trīs tematiskās daļas: identitātes veidošanās, vēsturiskais apskats un aktuālie izaicinājumi.

Nav viegli definēt kādas konkrētas kultūrtelpas robežas. Šajā rakstu krājumā tas tiek risināts, izvēloties administratīvi teritoriālo dalījumu – mūsdienu Daugavpils novadu, un cenšoties konstruēt tā iedzīvotāju identitāti. Tomēr – vai Daugavpils novads uzskatāms par vienotu kultūrtelpu ar kādu īpašu identitāti vai tā ir tikai mākslīgi veidota teritoriāla vienība? Šo jautājumu uzdod arī vairāki rakstu autori, izceļot, ka Daugava ir kā robežšķirtne starp divām dažādām pasaulēm – kreisajā krastā multietniska un daudzkonfesionāla (krieviskās, poliskās, baltkrieviskās, lietuviskās un sēliskās ietekmes, nesot līdzīgu vecticībnieku, pareizticīgo, uniātu, luterāņu un katolisko komponenti) un labajā krastā izteikti latgaliska un uz katolicisma tradīciju balstīta vide (43. lpp.). Tādējādi rakstu autoriem ne tikai jādefinē Daugavpils novada īpašā identitāte, kas atšķir to no citiem Latvijas novadiem, bet vienā pavērsienā arī jāskata divas atšķirīgas identitātes, kuras veidojušās vēsturisko notikumu gaitā. Šāds skatījums ir aktuāls arī valdības plānotās administratīvi teritoriālās reformas kontekstā, jo liek aizdomāties par novada teritoriālo vienotību un faktoriem, kas to veido un ietekmē. Vai dzīvesvieta vien var būt vienojošs elements dažādu tautu un kultūru cilvēkiem? Vai arī tie vairāk identificējas ar savu kopību?

¹ Suiti cultural space. UNESCO Intangible Cultural Heritage. Pieejams: <https://ich.unesco.org/en/USL/suiti-cultural-space-00314> (13.05.2019.).

² Pasniegs aplicinājumus par nemateriālā kultūras mantojuma vērtības iekļaušanu nacionālajā sarakstā. Latvijas Nacionālais kultūras centrs. Pieejams: <http://www.lnk.gov.lv/jaunumi/pasniegs-aplicinajumus-par-nemateriala-kulturas-mantojuma-vertibas-ieklausanu-nacionala-ja-saraksta/b/47/> (13.05.2019.).

Uz šiem jautājumiem cenšas atbildēt pirmā monogrāfiskā rakstu krājuma nodaļa, kura pievēršas novada identitātei un tās transformācijai, izmantojot Daugavpils novada iedzīvotāju dzīvesstāstus un skaidrojot iedzīvotāju dažādo konfesionālo piederību. Ievadu tēmā sniedz J. Kursīte, raksturojot aplūkotā novada reģionālo, konfesionālo, valodu un kultūras daudzveidību. Dagmāra Beitnere-Le Galla, piešķirot balsi dzīvesstāstu autoriem, parāda šo daudzveidīgo grupu pārstāvju pašizpratni, kas sekmē lasītāja iekušanu to subjektīvajā pieredzē. Ilze Mileiko, arī pievēršoties dzīvesstāstu izpētei, atspoguļo dažādu etnisko kopienu priekšstatus citai par citu, secinot, ka etniskā daudzveidība no Daugavpils novada iedzīvotāju skatpunkta netiek problematizēta, bet tiek pieņemta kā neatņemama novada identitātes sastāvdaļa, kas ļauj tās iedzīvotājiem runāt par savstarpējām atšķirībām, vienlaikus pauzot cieņu pret pastāvošo dažādību (70. lpp.).

Noteiktu Daugavpils novada iedzīvotāju grupu analizē D. Artjomovs, izvēloties novadā dzīvojošo katoļu vēstures izpēti un mūsdienu situācijas raksturojumu. Savukārt luterānisma tradīciju Daugavpils novadā, izmantojot konkrētas ģimenes dzīvesstāsta piemēru, raksturo Dace Micāne-Zālīte, tādējādi iedzīvinot un personalizējot identitātes veidošanās un apzināšanās jautājumu.

Pavisam īsu ieskatu Daugavpils novada sēliskajā aspektā sniedz Valentīna Lukaševiča raksts, kas vairāk koncentrējas uz sēliskās identitātes attīstību Latvijā kopumā. Interesantu identitātes pētniecības šķautni rakstā ir apskatījusi Jolanta Feldmane, pievēršoties personvārdu maiņas jautājumam, personvārdi mūsdienās ir neatņemama un ļoti svarīga personas identitātes daļa. Rakstā tiek raksturotas vārdu un uzvārdu maiņas tendences, kas ir valdījušas Latvijā 1939.–1940. gadā un padomju laikā, izceļot Daugavpils novada multietniskās situācijas piemēru, kurā dažādas identitātes pastāv līdzās.

Otrā nodaļa *Novada vēsture, kultūrvēsturiskais un dabas mantojums* veltīta novada vēsturei, kultūras mantojuma un dabas daudzveidībai. Kristīne Rotaba rakstā par lauku īpašumu veidošanos un pastāvēšanu, balstoties uz nostāstiem, kas nodoti no paaudzes paaudzei, savieno tiesību vēstures un folkloras tematiku

(120. lpp.), tādējādi parādot dzīvesvietas īpašumtiesību maiņu vēstures gaitā.

Lai būtu iespējams labāk saprast priekšnosacījumus, kas veicinājuši Daugavpils novada multietniskā un daudzkonfesionālā sastāva veidošanos, Ēriks Jēkabsons savā rakstā ir izvēlējis pētīt vēsturisko situāciju Daugavpils novada Demenes pagastā, kurš kā pierobežas teritorija ir bijis dažādu ietekmes sfēru pakļautībā.

Senāku novada vēstures periodu aplūko Juris Urtāns, apkopojot iegūtos datus par akmeņiem Augšzemes augšgala kapsētās, un analizē, ko tas varētu liecināt par dažādu konfesiju klātbūtni novada vēsturē. Savukārt ar novada sakrālo mantojumu iepazīstina Rūta Kaminska, stāstījumā grupējot un raksturojot sakrālo mantojumu vēsturisko mākslas stilu attīstības ietvarā.

Personīgāku skatījumu novada vēsturē izvēlējusies sniegt Jolanta Stauga rakstā par iedzīvotāju bērnības atmiņām, kuras attiecas uz starpkaru posmu, kara laiku un pirmajiem pēckara gadiem. Ņemot vērā, ka bērnības atmiņām ir raksturīgi radīt idealizētu priekšstatu, šie pagātnes posmi tiek parādīti pilnīgi citā gaismā, izceļot subjektīvi pozitīvos aspektus.

Kādas tradicionālās prasmes atšķirības divās konfesionālās tradīcijās atklāj Indra Čekstere rakstā par maizes cepšanas tradīcijām katoļu un vec ticībnieku kopienās. Novada tautas mākslai un tradīciju tālāknodošanai pievēršas arī J. Kursīte rakstā par segām un Zeltīte Barševska rakstā par rotātajiem dvieļiem. Viens no rakstiem ir veltīts arī profesionālajai mākslai: J. Kursīte stāsta par Vitoldu Svirski, kurš ir pazīstams ar savām Latgales ainavām (viena no tām rotā arī monogrāfijas vāku).

Šādam rakstu krājumam netipisks papildinājums ir divi raksti, kuri veltīti Daugavpils novada dabai. Arvīds Barševskis raksturo novada bagātīgo vaboļu faunu – kas to apdraud un kā to ir iespējams mērķtiecīgi saglabāt. Savukārt Aija Pupiņa, Mihails Pupiņš un Natālija Škute pievēršas novada batrahofaunai jeb abinieku sugām, raksturojot to daudzveidību un novada iedzīvotāju izpratni un attieksmi pret tām.

Trešajā nodaļā *Daugavpils novads 2016–2017: status quo un jautājumi nākotnei*

raksturota mūsdienu situācija Daugavpils novadā. Šajā kontekstā īpaši aktuāls ir Rūtas Šmites raksts par Latgales mazciemiem un to pēdējiem iedzīvotājiem, kas parāda, ka šo cilvēku piederība savām dzimtajām mājām, ciemam vai novadam ir daudz izteiktāka nekā valstij vai nācijai. Tas lielā mērā saistīts ar pierobežā valdošo Krievijas mediju telpu un neapmierinātību ar, viņuprāt, nepietiekamo atbalstu Latgales apgabalam valstiskā līmenī (323. lpp.).

Vēl viens "mazā cilvēka" stāsts atklājas Annas Strodes rakstā par Jāņa Kukjāna savās mājās radīto tēlu pasauli, kurā atspoguļojas reģionam raksturīgā identitātes nenoteiktība, jo viņa tēlos nav izteikti redzama ne autora etniskā, ne reliģiskā piederība (333. lpp.).

Daugavpils novada iedzīvotāju privātās telpas analizē Ingus Barovskis aplūko mūsdienu iekštelpu iekārtojuma elementus, pievēršoties sakralitātes izpausmēm cilvēku ikdienas dzīvē un dzīvojamo telpu ikonogrāfiskā iekārtojuma izveides motīviem (296. lpp.). Tajā atspoguļojas sakrālās, personīgās un nacionālās atribūtikas sajaukums, kas ļoti labi parāda atšķirīgo identitāšu līdzāspastāvēšanu un dažādu tautu tradīciju saplūšanu.

Latvijas folkloras pētniecībā vēl salīdzinoši jaunu pētniecības materiālu ir izvēlējis Uģis Nastevičs, kurš pēta Daugavpils tēlu tvīterī. Veicot tvītu kontentanalīzi, autors parāda Daugavpils novadā dzīvojošo cilvēku (šeit gan jāņem vērā, ka šo tvītu autori pārsvarā pārstāv vecumgrupu no 15 līdz 44 gadiem)

izjūtas un attieksmi pret savu dzīvi un novadā notiekošo.

Krājuma noslēdzošais Džefrija Pridhama raksts *Latgale: starptautiskie saspīlējumi un vietējo iedzīvotāju lojalitāte – vai BBC pārprata situāciju?*, kurš operatīvi tulkots un pārpublicēts no *Journal of Baltic Studies* un kurā tiek skaidrots, kādēļ BBC producenti izvēlējušies Latgali kā Latvijas apgabalu, kurā valdošā sabiedrības neapmierinātība varētu veicināt Krievijas okupācijas draudus (348. lpp.), attaisno šāda lauka pētījuma un publikācijas nepieciešamību – kā citiem un arī mums pašiem izskaidrot Daugavpils novada savdabīgo identitāti un attieksmi pret situāciju kaimiņvalstīs? Vai separātisma idejas ir reālas?

To apzinās arī rakstu krājuma autori, uzsverot, ka Daugavpils novads politiski un kultūras ziņā allaž šūpojies svaru kausos starp Rietumiem un Austrumiem (11. lpp.). Šī atziņa caurstrāvo visu rakstu krājumu, tomēr īsti nesniedzot nepārprotamu atbildi, vai iekšējā sašķeltība ir reāls ārējo draudu iemesls.

Publikācijas centrā ir nevis noteikta vieta, bet gan cilvēks ar savu daudzšķautņaino identitāti, kurš tajā dzīvo. Veiktie lauka pētījumi parāda, cik maz Daugavpils novada iedzīvotāju vispār runā latviski vai identificē sevi kā piederīgus Latvijai. Tāpēc, apzinoties šo daudzveidīgo un sarežģīto pašidentifikācijas situāciju Daugavpils novadā, rodas jautājums: kā mēs to varam mainīt? Un vai vajag to mainīt vai pieņemt par neatņemamu daļu no daudz kultūru sabiedrības?